

Lana Hudeček
Milica Mihaljević
Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje
Ulica Republike Austrije 16, HR-10000 Zagreb
lhudecek@ihjj.hr
mmihalj@ihjj.hr

PROFESIJSKI NAZIVI U *JENI*²²³

1. Uvod

Profesijski nazivi podskup su mocijskih naziva. Profesijski su nazivi imenice ili višerječne sveze. U ovome poglavlju pridjev *mocijski* i odgovarajuću imenicu *mocija* definiramo u širem smislu kao vezu između imenica ili sveza koje se međusobno razlikuju u rodu te označuju pripadnike različitoga spola, a u svemu drugom imaju isto značenje. Budući da se često postavlja pitanje pripadanja profesijskih naziva stručnomu i znanstvenomu nazivlju te posebno pripadanja ženskih profesijskih naziva stručnomu nazivlju, i pri obradi *Jene* trebali smo odgovoriti na to pitanje. Stoga ovdje djelomično prenosimo istraživanje provedeno u radu *Profesijski nazivi u hrvatskoj e-terminografiji i e-leksikografiji* (Hudeček i Mihaljević 2019.) te rezultate toga istraživanja primjenjujemo na *Jenu*.

Polazne su hipoteze u provedenome istraživanju bile:

1. Profesijski nazivi (jednorječni i višerječni) pripadaju stručnomu i znanstvenomu nazivlju te bi se trebali nalaziti i u terminološkim rječnicima.
2. Korpusna pretraga pokazuje da obrada muškoga i ženskoga profesijskoga naziva ne bi trebala biti istovjetna.

Dodatna je hipoteza:

3. Muški i ženski profesijski nazivi (i ostali mocijski parnjaci) ne razlikuje se samo po elementu muško/žensko, odnosno između njih ne postoji uvijek potpuni paralelizam značenja.

U e-rječnicima i terminološkim bazama ne postoji problem uštede prostora te bi, ako se druga hipoteza pokaže točnom, muški i ženski profesijski nazivi trebali u e-rječnicima imati zasebne leksikografske obrade. Pokaže li se točnom dodatna hipoteza, muški i ženski profesijski nazivi

²²³ Ovo se poglavlje djelomično temelji na radu Hudeček i Mihaljević 2019.

ne bi u svim slučajevima trebali imati ni posve usporedna značenja, odnosno značenja koja se razlikuju samo po elementu muško/žensko.

Ako profesijski nazivi pripadaju nazivlju pojedine struke, očekivali bismo da se u terminološkim rječnicima i bazama podataka pojedine struke nalaze i ti nazivi. Međutim, u terminološkim rječnicima, leksikonima i enciklopedijama profesijski se nazivi ne donose sustavno. Uvidom u nekoliko tiskanih terminoloških rječnika može se zaključiti i da se gotovo beziznimno navodi samo muški profesijski parnjak (jedina iznimka koju smo pronašli natuknica je *vojnkinja* u prijevodnome englesko-hrvatskom i hrvatsko-engleskom *Rječniku vojnih izraza*). Muški se profesijski nazivi redovito definiraju kao *osoba* ili hiperonimom *stručnjak, inženjer* itd.

Primjerice, u *Pravnome leksikonu* (Pezo 2007.) nema natuknice *pravnik* iako se u njemu nalaze neki profesijski nazivi, isključivo muškoga roda, npr. *odvjetnik, državni tajnik, sudski ovršitelj, sudski vikar, sudski vještak* itd.). Imenica *sudac* definirana je kao 'osoba izabrana ili postavljena da obnaša sudbenu dužnost', a u tome se leksikonu nalaze i višerječne natuknice poput *sudac izvjestitelj* 'član vijeća višega suda ovlašten da...', *sudac za izvršenje kazne* 'sudac županijskoga suda zadužen za...', *sudac pojedinac* 'sudac koji je ovlašten...' *sudac za maloljetnike* 'sudac nadležan za...'. Natuknice *sutkinja* ni višerječnih naziva koji uključuju tu riječ u *Pravnome leksikonu* nema. Ni u slovenskome *Pravnom terminološkom slovaru* (Dugar i dr. 2018.) ne donose se ženski profesijski parnjaci (pa imamo samo natuknice *odvetnik, porotnik* itd.), pa u njemu npr. nalazimo samo natuknicu *pravnik* 'osoba z zaključeno univerzitetno pravno izobrazbo, ki lahko opravlja različne tipične poklice, npr. sodnik, odvetnik, državni tožilec'. Prijevodni englesko-hrvatski i hrvatsko-engleski *Rječnik vojnih izraza* ima natuknice *vojniki* (na engleskoj strani: *soldier, military man, military person, serviceman*) i *vojnkinja* (*woman soldier, female soldier, servicewoman*), ali samo *mornar, dočasnik, časnik, general, general-bojnik, general-pukovnik* itd. Samo muški profesijski nazivi (također nesustavno) donose se, primjerice, i u *Agronomskome rječniku* (*agronom, agrotehničar, ratar*) (Ritz 1996.) i u *Tehničkom rječniku brodogradnje, strojarstva* (*strojar, brodograđevni inženjer*) (Bartolić 1996.), a *Sportski leksikon* (Flander 1984.) u pravilu nema nazive kojima se označuje osoba koja se bavi određenim sportom, npr. nema natuknica *odbojkaš, košarkaš, nogometaš*, ali (također iznimno i rijetko) ima pokoji profesijski naziv, npr. *branič*, također samo muški, definiran hiperonimom 'igrač u sp. igrama koji...'.
Mihaljević i Štebih Golub (2010: 197–198) pišu da u Kiševu rječniku (Kiš 2000.) ima samo *operator – operater, poslužitelj računala, poslužitelj računalnoga sustava; programmer – programer, hacker – haker*, a ne navodi se mocijski parnjak te zaključuju: „Budući da se od

navedenih imenica mogu izvesti odgovarajući ženski mocijski parnjaci, bilo bi dobro da se i taj podatak nalazi u rječniku, pogotovo kod imenica koje označuju nazive zanimanja (*programerka/operaterka/poslužiteljica*)”.

I drugi terminološki rječnici i leksikoni (neki od njih uključeni su u *Hrvatski terminološki portal*) navode pokoji profesijski naziv, nesustavno i razmjerno rijetko, i to samo u muškome rodu, npr. *Lexicon Silvestre 1. dio* navodi natuknice *šumar, diplomirani šumar, revirni šumar* i donosi samo istovrijednice na nekoliko jezika, *Hrvatsko-njemački rječnik jezikoslovnoga nazivlja* (Ritgasser i Kolenić 2012.) ima natuknicu *jezikoslovac*, nema natuknicu *jezikoslovka* i donosi samo istovrijednicu na njemačkome.

Pri pretraživanju e-izvora (*Strune* te rječnika i glosara s *Hrvatskoga terminološkog portala*) pokazuje se da se poseban problem pojavljuje u područjima i strukama (primjerice poslovno upravljanje, financije, promet, održivi razvoj) koje imaju razvijenu zakonsku regulativu, odnosno propise i zakone u kojima se donose neki profesijski, pa i ostali mocijski nazivi i njihove definicije dane s pravnoga aspekta. U rječnicima tih struka muške su profesijske imenice često definirane onako kao u zakonodavstvu određenoga područja, kao ‘fizička ili pravna osoba...’, ali se pritom ne uzima u obzir da postoje konteksti u kojima naziv – imenica muškoga roda – označuje funkciju ili naslov ili, kao u ovome slučaju, pravni status koji osoba ima, i koji je uvijek u muškome rodu, i konteksti (koji također pripadaju znanstvenomu stilu, odnosno nazivlju određenoga područja) u kojima je potrebno profesijske nazive razlikovati s obzirom na spol označene osobe. Smatramo da bi u e-rječniku struke kojoj primarno pripadaju takve natuknice trebale imati i drugo značenje, značenje ‘osoba ili muškarac...’ te da bi trebalo navoditi i ženski mocijski parnjak koji bi bio parnjak muškome u tome značenju. U skladu s tim teorijski bi čisto rješenje bilo da se u terminološkome rječniku određenoga područja uz profesijski naziv muškoga roda, gdje je to primjenjivo, razlikuju značenja 1. ‘funkcija, naslov, pravi status...’ 2. ‘osoba bez obzira na spol ili muškarac...’, a profesijski naziv ženskoga roda ima značenje koje je u suodnosu s 2. značenjem imenice muškoga roda ‘žena ...’. Ako se takvo rješenje iz kojega razloga smatra terminografski nepraktičnim, odnosno ako se smatra da osim terminografske korektnosti razdvajanje značenja uz muški mocijski parnjak ne daje korisniku praktično upotrebljivu informaciju, može se odlučiti i da se navodi samo prvo značenje, ali to svejedno ne treba biti razlogom da se u terminološkim rječnicima i bazama ne navode i ženski mocijski parnjaci profesijskih imenica. Ipak smatramo da bi rješenje prema kojemu se u nekim strukama kod muškoga profesijskog naziva razlikuje 1. funkcija, naslov, pravni status 2. osoba u nekim bi strukama bilo nužno, npr. u vojnome nazivlju razlikovanje čina od osobe.

Specifičan se problem pojavljuje, zrcalno, i pri definiranju profesijskih naziva u pravu koji nisu u prvome redu pravni nazivi, nego primarno pripadaju kojoj drugoj struci (npr. *brodograditelj* je u *Struni* u pravnome nazivlju definiran kao 'fizička ili pravna osoba ovlaštena za gradnju ili popravak brodova', *brodar* u *Pravnome leksikonu* kao 'fizička ili pravna osoba koja je posjednik vlastitoga ili tuđega broda i nositelj plovidbenoga pothvata', *brodovlasnik* kao 'fizička ili pravna osoba kojoj pripada pravo vlasništva nad brodom, vlasnik broda'). S obzirom na to da se takvi nazivi pojavljuju u pravnim tekstovima, u prvome redu u zakonima i propisima, u pravu ne postoji potreba za ženskim mocijskim parnjakom, ali ona svakako postoji u broderskome nazivlju.²²⁴ Međutim, nazive *brodovlasnica* i *brodarica* ne bilježi ni *Struna*, nego u području *Hrvatsko pomorsko nazivlje – tradicija i suvremena kretanja* navodi samo naziv *brodar* 'fizička ili pravna osoba koja je kao posjednik broda nositelj plovidbenoga pothvata'.

Pitanje je kako takvim nazivima pristupiti u terminološkome rječniku. Gornji primjer otvara i pitanje gdje, odnosno u nazivlju kojega područja, treba donositi profesijski naziv za žensku osobu jer u području prava, kao u ovome slučaju, profesijski nazivi koji su u njemu sekundarni nazivi (primarni su profesijski nazivi koje se odnose na pravnu profesiju) i koje se u tome području pojavljuju samo zbog toga što obuhvaća sva područja uređena zakonom i ne bi trebale imati drugu definiciju nego pravnu. U zakonskome tekstu nema potreba za ženskim mocijskim parnjakom, pa tako ni za profesijskim nazivom koji označuje žensku osobu.

Profesijski nazivi koji su u prvome redu pravni nazivi trebali bi se u terminološkoj bazi ili rječniku pojavljivati i kao profesijski naziv kojim se označuje osoba bez obzira na spol i muškarac (npr. u slučaju prava: *pravnik*, *odvjetnik*, *tužitelj*, *porotnik*...) i kao profesijski naziv kojim se označuje žena (*pravnica*, *tužiteljica*, *porotnica*...). Isto vrijedi i za ostale mocijske nazive koji se pojavljuju (i) u pravnome, financijskome ili poslovnopravnome području, poput *poslodavac*, *posrednik*, *izravni sudionik*, *posredni sudionik*, *naručitelj*, *ulagač/investitor*.

Navedeni primjeri pokazuju i da se unutar nekih struka mogu pojaviti i sekundarne profesijske imenice (profesijske imenice koje primarno pripadaju kojoj drugoj struci) te da u nekim strukama (pravu, a onda, preslikano, i u strukama u kojima se profesijske imenice pojavljuju samo u njihovim pravnim aktima) nema potrebe za navođenjem ženskih profesijskih imenica. Ona postoji u strukama u kojima je riječ o primarnim profesijskim nazivima, onim nazivima koji se odnose na tu struku i stručnjake koji se njima bave. Pokazuje se i da muški profesijski

²²⁴ O uporabi mocijskih parnjaka u administrativnome stilu (zakonskome tekstu) vidi u Hudeček i Mihaljević 2014.

nazivi katkad imaju različitu obradu, tj. obradu koja se ne razlikuje samo u elementu muško/žensko, od ženskih profesijskih naziva. Katkad isti naziv muškoga roda može imati više značenja od kojih je samo jedno profesijsko. Imenica muškoga roda može označavati 1. funkciju, naslov, pravni status, organizaciju, čin; 2. osobu 3. mušku osobu. Samo u drugome i trećemu značenju možemo govoriti o tome da je riječ o profesijskome nazivu. Odgovarajuća imenica ženskoga roda preuzima samo značenje osobe. Nakon istraživanja iscrpnije opisanoga u radu *Profesijski nazivi u hrvatskoj e-terminografiji i e-leksikografiji* (Hudeček i Mihaljević 2019.), može se zaključiti:

1. Provedena analiza pokazuje da se profesijski nazivi ne navode sustavno u terminološkim rječnicima i bazama podataka. Poneki rječnici navode muške profesijske nazive, i to nedosljedno. Objasnidbeni terminološki rječnici često muški profesijski naziv definiraju kao *osoba koja xx*. To upućuje na to da stručnjaci samo muški profesijski naziv smatraju dijelom nazivlja, a definicija koja počinje riječju *osoba* upućuje na to da se takav naziv odnosi i na žene i na muškarce. U tome bi slučaju ženski profesijski naziv pripadao samo općemu jeziku i možda njegovu administrativnomu stilu. Iako muški profesijski naziv ima šire značenje te se uvijek odnosi na osobe obaju spolova, a njime se označuje radno mjesto, stupanj, čin, funkcija itd., ipak smatramo da bi i ženski profesijski naziv svoje mjesto trebao naći i u terminološkim rječnicima, a posebno e-rječnicima i bazama jer u njima više nema potrebe za štednjom prostora.

2. Korpusna pretraga koja je provedena pri obradi svake natuknice u *Mrežniku*, a rezultati su vidljivi na primjeru obrađenih natuknica *arhitekt* i *arhitektica*, pokazuje da obrada muške i ženske profesijske imenice ne bi trebala biti istovjetna čak i kad su značenja usporedna.

3. Korpusna je pretraga potvrdila i treću, dodatnu, hipotezu da značenja muških i ženskih profesijskih naziva, odnosno imenica i sveza nisu uvijek usporedna.

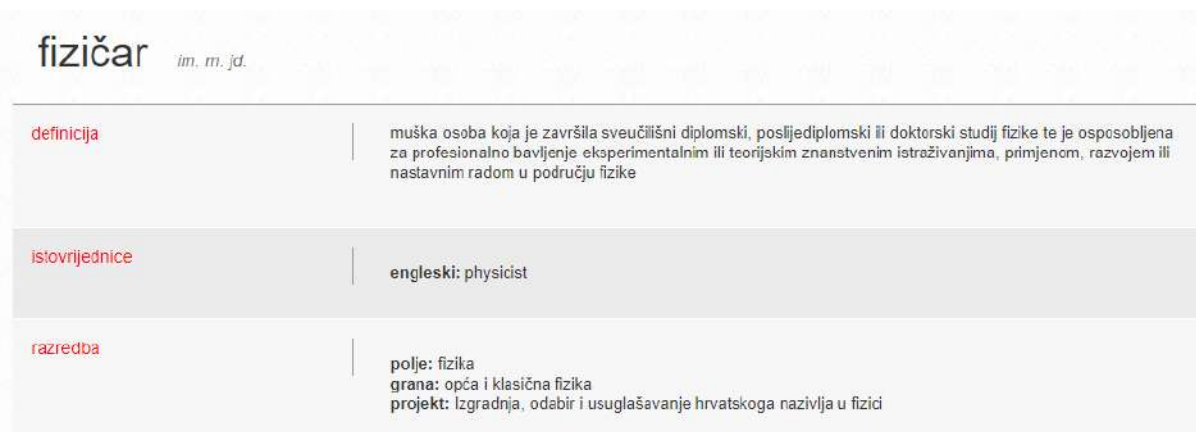
2. Profesijski nazivi u *Struni*

Pri analizi nazivlja u *Bazi hrvatskoga strukovnog nazivlja – Struni* utvrdile smo da većina struka uopće ne donosi profesijsko nazivlje. Ipak se u *Struni* mogu naći potvrde za neke profesijske nazive, npr. *doktor stomatologije, fizičar, liječnik, orofacijalni genetičar, pilot, protetičar, zubni tehničar*. Uz natuknicu *doktor stomatologije* navodi se da su dopušteni nazivi *doktor dentalne medicine* i *stomatolog*, nepreporučeni naziv *zubni liječnik*, a žargonizam *zubar*.

Pretraga naziva *fizičar* u *Struni* prikazana je na 1. slici. Naziv *fizičar* obrađen je na 2. slici. Naziv *fizičarka* jedini je ženski mocijski parnjak koji se nalazi u *Struni* (vidi 3. sliku).

1. slika: Pretraga naziva *fizičar* u *Struni*

2. slika: Obrada naziva *fizičar* u *Struni*

fizičarka im. ž. jd.

definicija	ženska osoba koja je završila sveučilišni diplomski, poslijediplomski ili doktorski studij fizike te je osposobljena za profesionalno bavljenje eksperimentalnim ili teorijskim znanstvenim istraživanjima, primjenom, razvojem ili nastavnim radom u području fizike
istovrijednice	engleski: physicist francuski: physicienne
razredba	polje: fizika grana: opća i klasična fizika projekt: Izgradnja, odabir i usuglašavanje hrvatskoga nazivlja u fizici

3. slika: Obrada naziva *fizičarka* u *Struni*

Iako smatramo navođenje obaju mocijskih parnjaka profesijskih imenica iznimno pozitivnim, nedostatak je gornje obrade što je *fizičar* definiran samo kao muška osoba iako (posebno u množini) može označavati i osobu bez obzira na spol (npr. u imenu *Društvo matematičara i fizičara*). Muški mocijski parnjaci koji se donose u *Jeni* definirani su kao *osoba*.

3. Profesijski nazivi u *Jeni*

U *Jeni* se donose ove profesijske imenice: *antroponomastičar* – *antroponomastičarka*, *autor* – *autorica*, *dvojezični govornik* – *dvojezična govornica*, *frazeolog* – *frazeologinja*, *govornik* – *govornica*, *hidronomastičar* – *hidronomastičarka*, *hodonomastičar* – *hodonomastičarka*, *horonomastičar* – *horonomastičarka*, *jezikoslovac* – *jezikoslovka*, (*lingvist* – *lingvistica*), *krematonomastičar* – *krematonomastičarka*, *leksikograf* – *leksikografkinja*, *leksikolog* – *leksikologinja*, *ojkonomastičar* – *ojkonomastičarka*, *onomastičar* – *onomastičarka*, *oronomastičar* – *oronomastičarka*, *pragmalingvist* – *pragmalingvistica*, *sintaktičar* – *sintaktičarka*, *toponomastičar* – *toponomastičarka*, *urbonomastičar* – *urbonomastičarka* itd.

Osim profesijskih naziva u *Jeni* se nalazi i nekoliko primjera drugih muško-ženskih parova, npr. *imenjak* – *imenjakinja*, *nositelj imena* – *nositeljica imena*, *prezimenjak* – *prezimenjakinja*.

Uz sve se profesijske nazive nalazi i napomena u kojoj se objašnjava uporaba muškoga i ženskoga mocijskog parnjaka (vidi 4. sliku).

jezikoslovac

status naziva: naziv

definicija: osoba koja je završila diplomski ili doktorski studij kojega jezikoslovnog smjera i profesionalno se bavi proučavanjem jezika

projekt: jezikoslovlje

potpodručje: temeljno jezikoslovno nazivlje

istovrijednica - engleski: linguist

istovrijednica - njemački: Sprachwissenschaftler; Linguist

istovrijednica - francuski: linguiste

istovrijednica - ruski: лингвист; языковед

istovrijednica - švedski: språkvetare; lingvist

jezična odrednica: imenica

broj: jednina

rod: muški

poveznica: https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=329420

napomena: Nazivi *jezikoslovac* i *lingvist* u općemu značenju i u množini mogu se odnositi i na mušku i na žensku osobu. Uz ime ženske osobe navodi se naziv *jezikoslovka* ili *lingvistica*.

4. slika: Obrada naziva *jezikoslovac* u *Jeni*

Uz tu se tipsku napomenu može nalaziti i napomena svojstvena određenoj natuknici (vidi 5. sliku).

antroponomastičarka

status naziva: naziv

definicija: ženska osoba koja se bavi antroponomastikom

projekt: jezikoslovlje

potpodručje: onomastika

istovrijednica - engleski: anthroponomast

istovrijednica - njemački: Personennamenforscherin; Anthroponomastikerin

istovrijednica - francuski: anthroponomaste

istovrijednica - ruski: антропонимистка

istovrijednica - švedski: kvinnlig personnamnsforskare

jezična odrednica: imenica

broj: jednina

rod: ženski

poveznica: https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=329420

napomena: Naziv *antroponomastičar* u općemu značenju te u množini može se odnositi i na mušku i na žensku osobu. Uz ime ženske osobe navodi se naziv *antroponomastičarka*. U rječnicima i priručnicima naziv nije potvrđen, no često se upotrebljava u znanstvenim člancima uz imena žena koje se bave antroponomastikom.

5. slika: Obrada naziva *antroponomastičarka* u *Jeni*

4. Zaključak

Ako bi se izostavljanje profesijskih naziva te ženskih mocijskih parnjaka moglo u tiskanim rječnicima i opravdavati nedostatkom ili štednjom prostora, u mrežnim rječnicima i bazama to se ne može time opravdati. Unatoč tomu, stanje u terminološkim e-rječnicima istovjetno je stanju u terminološkim tiskanim rječnicima. Analiza provedena u radu Hudeček i Mihaljević 2019. pokazala je da profesijskim nazivima dosad nije bila posvećena posebna pozornost u terminološkim rječnicima i bazama. Rezultati analize provedene u navedenom radu primijenjeni su u *Jeni* i prikazani u ovome poglavlju.

Izvori i literatura

Bartolić, Ljerka. 1996. *Tehnički rječnik brodogradnje, strojarstva i nuklearne tehnike (englesko-hrvatski i hrvatsko-engleski)*. Školska knjiga. Zagreb.

Dugar, Gregor i dr. (ur.). 2018. *Pravni terminološki slovar*. Založba ZRC. Ljubljana.

Flander, Marijan (ur.). 1984. *Sportski leksikon*. Jugoslavenski leksikografski zavod „Miroslav Krleža”. Zagreb.

Hudeček, Lana; Mihaljević, Milica. 2014. Jesu li učenici učenice, a članovi aktiva nastavnika i nastavnice?. *Hrvatski jezik* 1/2. 5–10.

Hudeček, Lana; Mihaljević, Milica. 2019. Profesijski nazivi u hrvatskoj e-terminografiji i e-leksikografiji. *Studia lexicographica* 13/24. 75–95.

Kadrić, Đemal. 2014. *Englesko-hrvatski / hrvatsko-engleski rječnik vojnih izraza*. Ministarstvo obrane Republike Hrvatske, Oružane snage Republike Hrvatske, Hrvatsko vojno učilište *Petar Zrinski*. Zagreb.

Kiš, Miroslav. 2000. *Englesko-hrvatski i hrvatsko-engleski informatički rječnik*. Naklada Ljevak. Zagreb.

Mihaljević, Milica; Štebih Golub, Barbara. 2010. Mocijska tvorba u hrvatskome i srpskome jeziku. *Hrvatski pogledi na odnose između hrvatskoga, srpskoga i bosanskoga/bošnjačkoga jezika*. Ur. Tošović, Branko; Wonisch, Arno], Institut für Slawistik der Karl-Franzens-Universität. Graz. 191–112.

Pezo, Vladimir (ur.). 2007. *Pravni leksikon*, Leksikografski zavod Miroslav Krleža. Zagreb.

Ritgasser, Stefan; Kolenić, Liljana. 2012. *Hrvatsko-njemački rječnik jezikoslovnoga nazivlja / Kroatisch-Deutsches Wörterbuch linguistischer Termini*. Hrvatsko filološko društvo. Zagreb.

Ritz, Josip. 1996. *Hrvatsko-engleski i englesko-hrvatski agronomski rječnik*. Školska knjiga. Zagreb.

Mrežni izvori

Hrvatsko strukovno nazivlje – Struna. <http://struna.ihjj.hr> (pristupljeno 7. studenoga 2020.).

Hrvatski terminološki portal. <https://nazivlje.hr> (pristupljeno 7. studenoga 2020.).

Hudeček, Lana; Mihaljević, Milica. rujan 2018. *Hrvatski mrežni rječnik – Mrežnik*. Upute za obrađivače. Radna inačica. <http://ihjj.hr/mreznik/uploads/upute.pdf> (pristupljeno 7. studenoga 2020.).